

According to the authors, when selecting historical sources of different types, a multi-perspective approach should be taken into account when a certain historical situation is highlighted from several, at least two perspectives representing different social positions and interests. The authors emphasize that in this context it is quite important to develop the ability to analyze and critically evaluate the interpretation of the past which is contained in any source, from the point of view of its correspondence to the real facts and other sources of information.

The article notes that the problem of organizing the work of students with different types of historical sources by means of the practicum is complicated and requires separate research. In particular, in the process of constructing the practicum "History of Ukraine in Sources" there is a need of the further study of methodology for organizing the project and research work of students on the basis of processing different types of sources.

Key words: *practicum; the process of teaching history; historical sources; competence approach; research.*

УДК 37(07):001.89

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–27.77-82

Людмила Онищук
Liudmyla Onyshchuk

ФОРМУЛЮВАННЯ ТА АЛГОРИТМІЧНИЙ ВИКЛАД ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ В ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ІЗ ПОЗИЦІЙ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ЛОГІСТИКИ

FORMULATION AND ALGORITHMIC PRESENTATION OF CONCEPTUAL CONSTRUCT IN PEDAGOGICAL RESEARCH FROM THE POSITION OF METHODOLOGICAL LOGISTICS

Пропонований контекст викладу основного змісту статті є результатом вивчення, узагальнення та систематизації доробку вітчизняних і зарубіжних учених із досліджуваної проблеми з позицій методологічної логістики. Він може слугувати методичною пам'яткою-нагадуванням для науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників, аспірантів, докторантів різних спеціальностей у галузі педагогічних наук.

Ключові слова: *методологічна логістика, понятійний апарат, дослідження, методологічні характеристики.*

Опрацювання проблеми формулювання та алгоритмічного викладу понятійного апарату в педагогічних дослідженнях із позицій методологічної логістики зумовлене методологічними змінами, які простежуються в наукознавстві, необхідністю підвищення рівня культури наукової праці й методологічного рівня дослідників, потребою в організації спеціального навчання їх дослідницькій діяльності та відновленні утрачених критеріїв науковості не лише дисертаційних робіт, а й іншої наукової продукції.

Аналіз літературних джерел і результатів досліджень показав, що в працях вітчизняних і зарубіжних учених розглянуто різні аспекти досліджуваної проблеми, зокрема такі, як: методологічні проблеми педагогічної науки (С. Гончаренко, В. Дмитриєнко, В. Краєвський, Г. Щедровицький, В. Штофф, Е. Юдін та ін.); проблеми ефективності теоретичних досліджень у педагогічній науці (Г. Воробйов, М. Скаткін та ін.); логіка і методологія наукового дослідження (П. Копнін, Ю. Петров, М. Попович, С. Фаренік та ін.); критерії актуальності та оцінювання якості науково-педагогічних досліджень (В. Князева, В. Краєвський В. Полонський та ін.); методологія і методика педагогічного дослідження (Р. Астаханов, В. Загвязинський, В. Давидов, П. Образцов, Я. Скалкова та ін.); основи наукових досліджень (П. Дмитренко, В. Ковальчук,

В. Романчиков, В. Сидоренко, Г. Цехмістрова та ін.); зміст науково-дослідницької діяльності (О. Найн, Ю. Сурмін та ін.); організація та інформаційне забезпечення наукового дослідження (В. Пілющенко, І. Шкрабак, Е. Словенко та ін.); організація та методика науково-дослідницької діяльності (В. Шейко, Н. Кушнарченко та ін.).

Мета статті – з позицій методологічної логістики розкрити важливість процедури формулювання та алгоритмічного викладу понятійного апарату в педагогічних дослідженнях як необхідної передумови одержання вірогідних результатів і надійного показника їх якості.

Цілком закономірно, що методологічні зміни, які простежуються в наукознавстві, вчені пов'язують із гуманізацією загальної методології – інтегральної системи знань регулятивно-діяльничної природи; зближенням соціально-гуманітарних наук із природознавством і протилежними концептуально-методичними підходами; значним застосування системного підходу і синергетики, статистично-імовірнісних і квантово-релятивістських методів пізнання; поглибленням методологічної рефлексії в науках і галузях знань; удосконаленням методів наукового пізнання; підвищенням концептуального статусу гуманітарних наук; посиленням орієнтації методології на практику; становленням універсальної методології як загальної методологічної дисципліни [1, с. 477-500].

За цієї обставини пересічний дослідник має усвідомити, що розширення сфери наукового пізнання педагогічних явищ і процесів формує потребу підвищення рівня його методологічної культури шляхом оволодіння методологічними знаннями у формі приписів і норм, в яких фіксується зміст і послідовність різних видів наукової діяльності, та необхідними вміннями щодо кваліфікованого здійснення спеціального аналізу наукового знання.

Загальновідомо, що педагогічне дослідження являє собою специфічну форму основних елементів (методологічних характеристик), за допомогою яких дослідником здійснюються цілеспрямовані пізнавальні дії, що забезпечують критичне осмислення ним виявленої проблеми і можливостей педагогічної науки, самостійне визначення теми та загострюють почуття відповідальності за власну наукову позицію і культуру наукового пошуку.

Поняття “методологічні характеристики” в педагогічній науці розглядається як система, взаємозалежність і взаємозумовленість складників якої знаходить своє вираження в задумі, логіці і методиці проведення педагогічного дослідження; інтегральний показник його якості. З позицій методологічної логістики якість педагогічного дослідження зумовлюється і залежить від знання дослідником сутності, властивостей і функціонального призначення понятійного апарату, дотримання вимог щодо його формулювання та алгоритмічного викладу.

У контексті заявленого приводимо як приклад науковий опис сутності кожної з методологічних характеристик педагогічного дослідження, які є особливою системою складників, що забезпечують наукове пізнання досліджуваних явищ і процесів – цілеспрямованих пізнавальних дій і найбільш творчої частини наукової праці пересічного ученого. Це такі, як:

Наукова проблема – “це знання про незнання”; “... питання, на яке відсутня відповідь у накопиченому знанні і потребує відповідних практичних і теоретичних дій, що відрізняються від інформаційного пошуку” [3, с. 22].

Тема дослідження – лаконічне і чітке обмеження різноманітних аспектів питання, що вивчається дослідником. Основою, що визначає тему дослідження, є суперечності як основний критерій наявності проблеми.

Актуальність дослідження, її рівні (соціально-педагогічний, науковий, науково-методичний) – важливість, сучасність, злободенність, значення досліджуваної проблеми. Обґрунтування актуальності дослідження – це вказівка на необхідність і своєчасність вивчення виявленої проблеми для розвитку теорії і практики навчання й виховання та освіти загалом.

Об'єкт дослідження – це “... реальність, яка спеціально виділена й окреслена в своїх межах наукою” (Е. Юдін). О. д. визначається в процесі пізнання досліджуваної проблеми відповідно до сформульованих завдань.

Предмет дослідження – “Все те, що знаходиться в межах об'єкта дослідження у визначеному аспекті розгляду” [2, с. 141]. П. д. являє собою модель об'єкта науки, зберігає силу раніше установлених принципів і фактів, формує вихідні умови емпіричного і теоретичного вивчення.

Мета дослідження – співвідноситься з предметом дослідження, передбачає виявлення причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, зумовлює необхідність розроблення теорії, технології і методик.

Завдання дослідження – конкретизують мету дослідження. У процесі формулювання завдань дослідження використовують такі дієслова, як: “вивчити”, “визначити”, “критично осмислити”, “обґрунтувати”, “перевірити в ході дослідно-пошукової роботи”, “апробувати” тощо. *Емпіричні задачі* вирішуються з метою установлення, уточнення, класифікації фактів предметної галузі, що вивчається, їх якісних і кількісних характеристик; емпіричної перевірки законів, теорій, гіпотез, моделей тощо. *Теоретичні задачі* вирішуються з метою знаходження й обґрунтування явищ, що вивчаються; формулювання залежностей між явищами (процесами) у вигляді законів або принципів; побудови теорії, висунення гіпотези, виведення необхідних наслідків зі сформульованих гіпотез, теорій, законів, принципів; обґрунтування, критичного аналізу наукової проблеми; розроблення програми дослідження і нового напрямку наукового пошуку.

Методи педагогічного дослідження – способи вивчення педагогічних явищ і процесів та отримання наукової інформації про них з метою установлення закономірних зв'язків і побудови наукових теорій. Вибір методів залежить від проблеми, мети, завдань, предмета, гіпотези дослідження і визначає характер необхідних операцій на різних його етапах. Наукові знання повинні бути новими та об'єктивними [4, с. 263-272].

Наукова новизна – характеризує нові теоретичні положення і практичні рекомендації, які раніше не були зафіксовані в педагогічній науці і практиці, визначають нові напрями досліджень, установлюють нові зв'язки між педагогічними явищами і процесами.

Теоретичне значення дослідження, його рівні (загальнопедагогічний, міждисциплінарний, міжпредметний, загальнопроблемний частково проблемний) – відображає значення отриманих результатів для розвитку педагогічної теорії та їх вплив на ідеї, концепції, парадигми, принципи, моделі, ознаки, умови; характеризує ціннісний аспект отриманих результатів для розвитку теорії.

Побудова теорії в межах предмета дослідження зумовлює необхідність дотримання таких вимог, як: кількість фактів, що становлять емпіричну базу теорії, повинна бути оптимальною; достовірною основою теорії є факти, які тісно пов'язані з практикою; за допомогою абстракцій формулюється система висловлювань, які пояснюють факти; абстракції, що слугують вихідною основою дослідження, повинні відноситися до різних наукових теорій.

У педагогічній науці побудова теорії, складниками якої є ідеї, факти, закони категорії, можлива за умови урахування п'яти умов, зокрема таких, як: необхідність визначення об'єкта і предмета педагогічної теорії; збереження специфічних характеристик педагогічної дійсності на всіх рівнях теоретичного абстрагування; реалізація інтегративної функції педагогічної теорії; орієнтація на перехід від теоретичного знання до нормативного, а відтак і до перетворення педагогічної дійсності; відповідність педагогічної теорії сучасним вимогам до будь-якої теорії як системи узагальненого знання. Структура теорії визначається засобами оброблення фактів і формами переходу від законів до фактів.

Положення, які виносяться на захист, знаходяться в тісному взаємозв'язку з науковою новизною і теоретичним значенням дослідження, формулюються у вигляді дискурсу і потребують доказу і захисту.

Практичне значення дослідження – критерій практичного значення дослідження має свідчити про реальні зрушення, які відбулися або відбудуться в педагогічній практиці.

Достовірність – це характеристика обґрунтованого знання, синонім істини (обґрунтованість знання передбачає використання норм і установок для формулювання тверджень, здійснення оцінювання, прийняття рішень). Відкриті факти, явища, процеси та взаємозв'язки

між ними, сформульовані принципи і закономірності повинні відображати дійсність і характеризувати її такою, якою вона є насправді.

Із позицій методологічної логістики досліднику в процесі наукового опису методологічних характеристик дослідження слід використовувати запитання, які сприятимуть критичному осмисленню, кваліфікованому формулюванню та алгоритмічному викладу їх сутності. Це такі, як:

1. *Проблема дослідження.* Які явища і процеси в педагогічній науці і практиці не мають наукового пояснення і потребують нагального вивчення?

2. *Тема дослідження,* яка має відображати рух від досягнутого наукою рівня до нового. Як це можна назвати?

3. *Актуальність дослідження.* Чому саме зараз виявлену і критично осмислену проблему необхідно вивчити?

4. *Об'єкт дослідження.* Про що йдеться в темі дослідження?

5. *Предмет дослідження.* Що в об'єкті дослідження потребує наукового пояснення?

6. *Мета дослідження.* Який результат потрібно одержати?

7. *Завдання дослідження.* Що і в якій послідовності необхідно зробити, щоб одержати прогнозований результат?

8. *Гіпотеза, положення, що виносяться на захист.* Що в об'єкті дослідження не є очевидним?

9. *Новизна результатів.* Які результати одержано вперше?

10. *Значення результатів дослідження для науки.* Якими теоретичними результатами доповнено зміст педагогічної науки?

11. *Значення результатів дослідження для практики.* Хто з практиків може скористатися отриманими результатами? [4, с. 274].

З огляду на важливість цієї методологічної процедури зауважимо, що лише єдність і логічний взаємозв'язок усіх методологічних характеристик визначить характер цілеспрямованої науково-дослідної діяльності її автора, дозволить одержати результати, які мають соціальне значення, і стане надійним показником якості проведеного педагогічного дослідження. У цьому контексті доречно зосередити увагу кожного дослідника зокрема на чинниках, які сприятимуть підвищенню якості дисертаційних досліджень за умови їх урахування в науковій діяльності. Такими чинниками є:

- підвищення вимогливості усіх, хто причетний до підготовки наукових кадрів – наукових керівників, аспірантів, рецензентів, опонентів;
- відбір і призначення опонентів в умовах неупередженості та з міркувань наукової доцільності;
- поліпшення експертизи кваліфікованих наукових досліджень (експерти мають принципово визначати рівень науковості виконаної роботи й установлювати відповідність дисертанта науковому ступеню);
- підвищення відповідальності спеціалізованих рад, які приймають до захисту наукові праці (оцінювальне судження-висновок спеціалізованих рад має вмещувати конкретну відповідь на такі питання: “Яке нове знання отримано здобувачем?”. “У чому полягає його наукова цінність?”);
- розвиток у галузі педагогіки внутрішньо професійної культури шляхом поповнення наукових колективів молодими вченими-новаторами;
- розроблення критеріїв оцінювання педагогічних досліджень, які сприятимуть пошуку резервів, виявленню можливостей підвищення наукового потенціалу педагогічної науки, науково-методичного забезпечення підготовки наукових, науково-педагогічних кадрів.

Окрім цього необхідно з'ясувати, які мотиви спонукатимуть дослідників до підвищення якості дисертаційних досліджень. Методологи вважають, що найбільш важливим мотивом є пізнавальний інтерес до науково-дослідної діяльності, який активізує пізнавальні процеси і творчі спонукальні зусилля, конкретизує цілі й операції, розширює й поглиблює знання в

галузі науково-дослідної діяльності, розвиває практичні вміння і навички, приносить емоційне задоволення від наукової праці [6, с. 339].

Вивчення проблеми формулювання та алгоритмічного викладу понятійного апарату в педагогічних дослідженнях із позицій методологічної логістики дало можливість дійти таких висновків:

Майбутнє педагогічної науки, її розвиток залежатиме від інтелекту, активності та професійної етики її безпосередніх суб'єктів – різних представників освітньої спільноти, а саме: науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, студентів, учнів.

Актуальність проблеми підвищення якості дисертаційних досліджень зумовлена методологічними змінами, що простежуються в наукознавстві. Із позицій методологічної логістики, яка включає низку важливих пізнавальних процедур, вони актуалізують проблему формулювання та алгоритмічного викладу понятійного апарату педагогічного дослідження.

Її вирішення потребує пошуку резервів і виявлення можливостей щодо підсилення наукового потенціалу системи освіти молодими кадрами, активізацію міжнародного обміну інформацією, визначення рівня впливу значної кількості захищених докторських і кандидатських дисертацій на розвиток педагогічної теорії й практики.

Для того, щоб методологічні характеристики дослідження стали для критерієм його якості і засобом критичного осмислення результатів власної наукової діяльності, він повинен у формі запитань розкрити сутність кожної з них і кваліфіковано здійснити їх науковий опис.

У процесі опанування теоретичних і методичних засад методологічної логістики дослідник має усвідомити, що педагогічну науку недостатньо збагнути, її слід перетворити у спосіб повсякденного життя, систему духовних, інтелектуальних і професійних цінностей, мистецтво аналізу власної педагогічної діяльності і засіб осмислення досягнутих результатів.

Логічним продовженням опрацювання заявленої проблеми є вивчення таких питань, як: наукова інформація та її характеристики, інтелектуальний менеджмент педагогічної науки, інтернет-простір та інтернет-ресурси педагогічної науки і практики, інтерпретація наукових даних тощо.

Список використаних джерел

1. Кохановський В.П. Философия и методология науки: Учебник для высш. учеб. заведений. Ростов н/Д : Феникс, 1999. 576 с.
2. Кузин Ф.А. Кандидатская диссертация: методика написания, правила оформления и порядок защиты. М., 1998. 164 с.
3. Логика научного исследования / отв. ред. П.В. Копнин, М.В. Попович. М., 1965. 185 с.
4. Методология педагогики: новый этап: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.В. Краевский, Е.В. Бережнова. М. : Издательский центр "Академия", 2006. 393 с.
5. Онищук Л.А. Ступенева підготовка майбутнього вчителя початкової школи до проведення педагогічного дослідження // Професійна освіта: методологія, теорія та технологія : Зб. наук. пр. / [ред. кол.: Доброскок І.І. (голов. ред.) та ін.]. Переяслав-Хмельницький. (Київ. обл.): ФОП Домбровська Я.М. Випуск 6. 2017. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 278-293.
6. Султанова Л.Ю. Готовність студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної роботи / Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. наук. праць / За заг. ред. Н.Г. Ничкало. Харків : ТУ "ХПІ", 2007. 644 с.

Knowledge about structure and logic of constructing pedagogical research is primary criterion of its scientific organization and the crucial stage of the research process. From the position of methodological logistics, this knowledge will ensure consistent and systematic deployment of pedagogical research

with a qualified formulation and algorithmic presentation by researcher of his conceptual construct. Its methodological characteristics fix the content and sequence of certain types of research activities. Algorithmic presentation of the methodological characteristics is carried out in the form of prescriptions and norms, perform a number of functions such as: provide the correct formulation of the problem; determine means for solving certain tasks – “intellectual technology of scientific activity”; provide improved organization and research.

From the standpoint of methodological logistics, underestimation of the problem of formulating and algorithmic presentation of conceptual construct in pedagogical research eliminates scientist's work, its expediency and practical significance, forms the teachers indifference to the problem of implementation of pedagogical science achievements and best practices into mass practice.

Irresponsible attitude of researcher to the problem of formulation and algorithmic presentation of the conceptual construct in pedagogical research dulls his sense of responsibility for his scientific position and conducting a pedagogical experiment. The lack of motivation and ability of researcher in the process of evaluating his own work to analyze professionally conceptual construct formulated and presented in the form of an algorithm is explained by the fact that it is not developed by him through deep penetration into the essence of the research object, but is imitated.

The study of the problem has shown that in order to provide an ordinary researcher with a “working” methodological toolkit, which is necessary condition for obtaining reliable results and a reliable indicator of their quality, the results of work in the field of pedagogy methodology should be brought to the applied level.

Key words: methodological logistics, conceptual construct, research, methodological characteristics.

УДК 37.014.5.091.12:005.342(477)

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–27.82-87

Світлана Поліщук
Svitlana Polishchuk

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ І ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL EDUCATIONAL SYSTEM IN THE CONDITIONS OF INDEPENDENCE AND DEMOCRATIZATION OF SOCIETY

У статті розкрито актуальність збагачення власного досвіду становлення системи освіти в Україні за рахунок організаційного реформування та переосмислення усталених психолого-педагогічних цінностей. При цьому автор статті звертає особливу увагу на те, що Україна, як європейська держава, суттєво змінює політику і соціальні пріоритети в освіті, впроваджуючи сучасні інноваційні педагогічні технології, основним орієнтиром яких є застосування нових методів навчання і виховання дітей.

Ключові слова: освіта, інновація, досвід, розвиток, особистість, методи, пріоритети.

У Законі України “Про освіту” (1996), “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті” (2002) наголошується на актуальності збагачення власного досвіду становлення системи освіти за рахунок організаційного реформування та переосмислення усталених психолого-педагогічних цінностей. Україна, як європейська держава, маючи цінні надбання вітчизняної педагогічної думки, суттєво змінює політику і соціальні пріоритети в освіті, формує принципово нову парадигму освіти і виховання. Тобто в Україні сьогодні формується нова освітня політика, у якій вагоме місце посідають упроваджені сучасні інноваційні педагогічні технології, основним орієнтиром (засобом) яких є застосування нових методів навчання і виховання дітей.